

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Анни Илков Асенов

за научните трудове на доц. д-р Паулина Теодорова Стойчева, представени за участие в конкурс за професор по направление 2.1. Филология (Българска литература от Освобождението до Втората световна война – мемоаристика, жанрология, титрология, литература за деца), обявен на 17. 04. 2018 г. в брой 33 на Държавен вестник

Основната работа на Паулина Стойчева със заглавие „Автобиографията, мемоарите и други жанрове („Неповинний българин“ на Георги С. Раковски и „Спомени от цариградските тъмници“ на Светослав Миларов – жанрови матрици и междужанрови диалози)“ представлява обемен труд, разпределен в две части, всяка от които се състои от две глави плюс общи въстъпление, заключение и библиография.

Първата част се занимава най-общо казано с осигуряване и нормиране на изследователското поле и на изследователския подход, който ще бъде приложен конкретно в двете глави на втората част. Такава поривна задача предполага сложно и трудно изпълнение, защото – по допустимост – връзката между двете части може и да не сработи и „материалът“ да се разбяга. Това обаче не се е случило и нека преминем към кратък резюмативно-аналитичен преразказ, за да се опитаме да прозрем в същината на работата, тоест да видим нейната работа.

Първата глава от първата част се занимава с българската литературнокритическа рецепция на автобиографичните и мемоарни жанрове, както и на конкретни творби от 19. век. И веднага изпъкват работите и имената на Захари Стоянов, Стоян Заимов и мнозина други. П. Стойчева не търси да види и очертае силуета на някакъв литературен процес, свързан с конкретните жанрове и текстове, а с оглед на поставените задачи тя иска да ги разгледа в дълбочина, феноменологично, през отделните творби като културен факт. Погледнато така, се вижда по-добре нагледа на жанровата смесеност, хибридность и синкретичност. Това, което П. Стойчева внимателно разкрива (а може би дори открива) е, че много рано критиката схваща феноменологичната *satura*, разновидната дискурсивна наситеност на въпросните жанрови групи и връзките им с голямото понятие за разказ и история. Става дума за онова, което Васил Друмев с неволен оксиморон нарича в „Животописанието“ „сегашно минало“. Но от друга страна литературната критика не улавя, въпреки че несъзнателно експлицира понякога, оня предполагаем онтологичен зев между езика и живота, който ще се премила отново и отново във вятърните мелници на високата теория на двадесети век. Това, което интересува първите български критици на въпросната жанрова група е възможността творбата да бъде твърдо авторизирана и като художествена, направена изкусно, и като референциално достоверна, тоест годна да бъде изворов материал. Разбира се, П. Стойчева успява да открие и сред ранните критици такива, които се усъмняват в мемоарната достоверност (Юрдан Трифонов), но тяхното усъмняване няма епистемологични, а само анекдотично-житейски аргументи и основания. В общи линии такива са разхвърляно разположените дискурсивни кулиси, заграждащи изследователското поле, където изследването напредва в своята работа. И следва да се добави също, че автобиографията, мемоарът и сродните жанрове търпят феноменологични промени като във времето тяхното предметно и тяхното истинно съдържание попиват едно в друго все по-плътно. П. Стойчева се спира внимателно на работата на М. Арnaudов, който пръв събира и издава мемоарните текстове на Раковски, които специално я интересуват. Това той прави през 20-те години. Пак тогава по повеля и с предговор на Александър Балабанов излизат във второ издание „Записките“ на Захари Стоянов, а в предговора Балабанов го нарича „българския Тукидит“ и т.н. Но ако се вгледаме в корицата на

новото издание то ще видим странна промяна в подзаглавието на „Записките“. Докато в първото издание подзаглавието е „разказ на очевидци“ във второто е „разкази на очевидец“. Ето това онтологическо повдигане на ролята на автора, това усложняване на идентистката дискурсивност е промяната, която настъпва. По този начин като че ли възникват серия от нови елементи на възрожденската „реалност“. Така че, както П. Стойчева дискутира, самото феноменологично поле се променя и културните факти, подложени на наблюдение също показват неустойчивост. Издирването и внимателното аналитично разглеждане на тази смислова диалектика е свръхзадачата на настоящия амбициозно написан и сложно композиран научен труд.

Втората глава от първата част е по същество продължение на първата. Задачата е да се открие и проследи какви са достиженията на високата теория по въпроса. Главата е написана в бавен темп, с изключително внимание към детайлите и меандрите на евроцентричната теоретическа мисъл - от В. Дилтай до постколониалните и феминистките теоретизации от последно време. (Тук, като малко страничен акцент са привлечени и предадени теоретични разбирания на руснаци и украинци, който с нищо не блестят и според мен са излишни.) В същото време обаче П. Стойчева в своите, понякога твърде детайлни, теоретични преразкази и представяния, успява да удържи темата си и да постави специални акценти така, че да може работата ѝ да напредва именно в посоката на очертаване на полето, изграждане на подход и дори в изграждането на нещо, което бих нарекъл лични теоретични или пък философски убеждения.

Така например, тръгвайки от В. Дилтай, Стойчева специално се спира на философската му свързаност с Кант и Бергсон и по този начин изяснява силния интерес и на Дилтай и на неговите следовници към времето и как то се аспектира в минало и настояще в уж автентично свидетелската литература. Именно от този теоретичен момент, от тези дълбоки, херменевтични, но предайнциайнови разбирания за видовете време се тръгва, за да се стигне при постструктурализма и деконструкцията до тежките усъмнявания, свързани с езика и неговата неотстранима тропологичност. Работата се движи внимателно и с аналитичен респект между Пол деМан, Дерида и мнозината им адепти и показва, така да се каже, как се е случило всичко и защо деконструкцията храни такъв остър интерес към мемоара, автобиографията и подобни.

В същото време Стойчева недвусмислено подчертава, включително и чрез по-внимателното вглеждане, че лично на нея далеч повече ѝ допадат късно херменевтичните и феноменологични идеи на Пол Рикьор – както и в конкретно аналитичен текстови план идеите на Жерар Женет. При Рикьор и неговите разбирания за така наречената „наративна идентичност“ Стойчева открива това, което ѝ трябва, което е по същество залогът на цялата втора част на работата – бученето на дискурсите, дето вика Фуко, а в по-мекия и по-точен език на Рикьор – интерпретативното съграждане на словесни светове. Единствените светове които имаме насъщно.

Всъщност теорията на автобиографията, мемоара и подобни (life writing) открай време се занимава с идентистки въпроси – нарастването и усложняването могат да се проследят от идентистките ранни въпроси, свързани с азовата достоверност през менталните способности на паметта, та да се стигне до радикализациите около наративната идентичност на самия Аз и съответно на самото писане/изписване/записване като инвентивен акт. Съответно Стойчева полага грижа и проследява разгръщането на въпросните наследства, но най-вече наследството на Рикьор в работи на когнитивния психолог Джеръм Брунър от 80-те години и на Пол Джон Ийкин – автор на популярни книги, които изследват автобиографията. Възгледите на тези двамата са радикално конструктивистки. Те говорят не за интерпретативно, а за инвентивно

изграждане на азова състоятелност и за „мрежа от процедури за създаване на светове“ (235 с.) – това е то биографичното и автобиографичното изписване на живота и аза. Радикалното твърдение е, че самият живот и разказът за него са оплетени в безкраен взаимен обмен. (Малко в духа на началата на модерността, дадени у Джамбатиста Вико, който през Възраждането е доказано познат на Иван Богоров и Марко Балабанов – „Истинско е само създаденото“ – Verum ipsum factum.)

Присъщността към идеите на Рикьор, Брунър и Ийкин е разкрита от П. Стойчева недвусмислено в самия край на първата част:

„Подходът към конкретни автобиографични и мемоарни творби е подчинен на убеждението, че чрез акта на писането автобиографът или мемоаристът всъщност не ре-конструира, а конструира себе си и собствения си живот.“ (261 с.)

Втората част на изследването представлява плетора от работата върху две конкретни творби, посочени в заглавието, както и диалектично снемане на постигнатите в първата част подходи и убеждения. С други думи, въпросът сега се поставя така: как двете творби се разпределят и как действат вътре във вече нормираното изследователско поле.

И тук П. Стойчева навлиза в друга стихия, стихията на тая аналитика на конкретното, където тя е показвала неведнъж извънредни умения на вещь познавач на 19. век и неговото стропотливо слово. Не ще и дума, че приносните моменти тук дори не предполагат изброяване, но ще посоча изрично, че главата за Светослав Миларов беше за мен освен извор на непознати сведения и тласък към тъжносладостни лични размисли за „циклопите“ на Възраждането и тяхната съдба на странни птици с екстравагантно оперение. И колко тъжно и скучно е, че онтологически не можем да бъдем другари на ония хора от 19. век и тяхното време и живот – остава ни само да четем разказите им за тях самите и за техния грознохубав свят.

През втората част от изследването минава подмолно някакъв публицистичен ток, предаващ и заразяващ с вдъхновение и размисъл.

Ще гласувам убедено за професурата на доц. д-р Паулина Стойчева.

3 септември 2018 г.

доц. д-р Анни Асенов